

יום האב

סיפור

מזג האוויר היה נפלא. הקור צרב את פני, שהיו המקום הגלוי היחיד בגופי. עקצוצי הקור נעמו לי. השמיים האפורים הרעיפו עלי פיסות שלג אלכסוניות, שעוררו בי חשק לחטוף ולבלוע אותן, כאילו היו צמר גפן מתוק ומתמוסס בפה.

מזג האוויר החזיר אותי לגיל שש. הלב שלי היה מהופך ומבולבל, כאילו גם הוא חזר לגיל הזה, שש, הגיל שבו נפרדתי מאבא שלי.

באותו בוקר רחוק הלכתי עם אמא לגן השעשועים שליד הבית. איש אחד עמד ליד נדנדת התינוקות הסגורה ונדנד ילדה קטנה. אמא הרימה אותי על הידיים, למרות שהייתי כבר ילד גדול, צעדה אל הנדנדה והורידה אותי אל הקרקע. היא אמרה לאיש משהו בלחש, והוא עזב את הנדנדה והביט בי.

"סשה תכיר, זה אבא שלך," אמרה אמא, הרימה את ידי ושמה אותה בידו של האיש.

"מה שלומך, סשה?" אמר האיש וחיך.

ניסיתי לחלץ את כף ידי מכף היד הגדולה החמה, אך הוא אחז בה ולא הרפה. הילדה עיוותה את פניה והתחילה לבכות, כאילו מחתה על פלישתו של מתחרה לטריטוריה שלה. הפנים שלה היו היפות ביותר שראיתי – פנים של מלאך או פיה מספרי ילדים.

"מה קרה, תמריקה?" המהם האיש ומיהר להוציא את הילדה מן הנדנדה, ובעודו מרגיע אותה, שוב הרימה אותי אמא ופנתה החוצה מן הגן בצעדים גדולים ומהירים. עד היום אני יכול לראות אותו עומד, הילדה בזרועותיו, ומבטו מלווה אותי.

אחרי שעלינו לארץ גרנו בעיר הגדולה. האיש שהיה אבא שלי נדחק לתוך המרתף העמוק שלתוכו נדחסים זיכרונות מוקדמים. אמא ואני הסתדרנו יפה

יחסי הורים וצאצאים
מכון 'צומת', אלון שבות תשע"ד

בתא המשפחתי הזעיר שלנו. היא עבדה כאחות בקופת חולים, ואחרי מאמצים רבים החזירה לעצמה את מקצועה – רופאת ילדים. כשהתעודה הייתה בידיה, חגגנו בקניית מקרר חשמלי חדש, במקום זה המיושן והמטרטר בדירתנו השכורה.

כשהייתי בן שש עשרה הוצעה לאמא משרה בקיבוץ בדרום. "נקבל דירה בלי תשלום, עם רהיטים וכלי חשמל ונוכל לחסוך ללימודים שלך", אמרה אמא.

"ומה נעשה עם המקרר החדש?" שאלתי ברוב מעשיות.

"זה מה שמדאיג אותך? העיקר הוא השינוי. כל שינוי הוא לטובה", צחקה ופניה קרנו.

כמובן שהסכמתי, אפילו שלא הרגשתי צורך בשינוי. הייתה לי אהבה ראשונה – נוגה. היא הבטיחה לבוא לבקר כל שבת, אם אחיה הגדול יסכים להביא אותה.

הקיבוץ היה דתי. בצורה נעימה, כמו שרק קיבוץ יכול להיות. החברים החדשים שלי חבשו כיפות סרוגות קטנטנות ושיחקו כדורגל וכדורסל בדיוק כמו החברים העירוניים שלי. בלילות שבתות הוזמנו, אמא ואני, לסעוד עם משפחות החברים בחדר האוכל. מישהו הדביק לי את השם סער, שהכה שורש גם בתוכי. בימים הראשונים הייתי נסער. נוגה הגיעה לביקור בשבת הראשונה. בדרך לביתה צלצלה אלי. "אי אפשר להיות חברים ב'רימוט קונטרול'", אמרה וניתקה מגע.

בת אחת בכיתה שמה בתיק שלי מעטפה ובתוכה כיפה שסרגה לי. גם שמה היה נוגה. זה היה יותר מכאיב ממרפא. כעבור כמה ימים חבשתי את הכיפה, מעשה שהתקבל בכיתה כאות להיבחרותי ל"חבר של נוגה" ולאחד מהחבר'ה.

לאט לאט הרגשתי שאני נשאב לחיי החדשים. בשבתות הלכתי לבית הכנסת עם החברים. נוגה סיפרה לי שבית הכנסת הוא בניין הציבור הראשון שהוקם בקיבוץ, עוד לפני שנבנו חדר האוכל ובית הספר. בבית האבן הצנוע הרגשתי מתחבר לשמים, ולמתפללים. שירי התפילות מצאו חן בעיניי משמיעה ראשונה, ובמיוחד הפיוט "לכה דודי", שהושר בכל קבלת שבת במנגינה שונה.

הרב של הקיבוץ, שכולם קראו לו בשמו, אבשלום, ניהל את התפילות ביד רמה אך בסובלנות, שילוב לא רגיל, כפי שאלמד לדעת. הוא היה גדל־גוף, ג'ינג'י סוער וחס, אך לא חם מזג. הוא נהג לחבוש כיפות בשלל צבעים וגדלים. מדי פעם גידל

זקן ולפעמים גילח אותנו למשעי. "זה כדי שלא יכניסו אותי למגרה מוכרת", הסביר.

אבשלום תמיד ענה ברצון על כל שאלה שלי. לא עם כל מה שאמר לי הסכמתי, אבל הוא מעולם לא כעס או התווכח אתי. בזכותו נראו לי החיים בקיבוץ, על הפן הדתי שלהם, כמו בונוס בלתי צפוי, כמו תוספת ברוכה לכל מה שהיה לי קודם.

אמא עודדה אותי. היא קראה לזה "להשתלב בחברה". היא עצמה השתלבה באופן יוצא מן הכלל – התיידדה עם אלמן בגילה, חבר הקיבוץ. רק שפת האם שלה חסרה לה. כשדיברה אתי רוסית עניתי לה בעברית.

אני לא מבין מדוע דווקא אז התחלתי לחשוב על אבא שלי. מעולם לא הרגשתי צורך באבא. אולי הגיל גרם לזה, או ההיעדרויות של אמא, שנעשו יותר ויותר תכופות, או הבתים של החברים שלי, שבכל אחד מהם היו אבא ואמא וילדים, וצחוק ושמחה וחיבה. או לפחות כך זה נראה לי.

לילה אחד עלתה בי התמונה של האיש שהיה אבא שלי, עומד ומביט בי עם הילדה המלאכית בזרועותיו. בתמונה אחרת שמה אמא את כף ידי הקטנה בכף ידו הגדולה. זכרתי את כף ידי המתאמצת להיחלץ ואת אמא קוטפת אותי מידו. כל לילה חזרו תמונות הבוקר ההוא לרצד מול עיניי.

אמא לא הבינה את העניין שהתעורר בי פתאום באבי. "מה אתה צריך לחזור ל'שמה'?" "שמה" היה שמה של ארץ הולדתנו בפיה. את שמה האמיתי לא הזכירה. "ובשביל מה אתה צריך אותו? הוא לא צריך אותך. כמו שאני מכירה אותו, הוא כבר גר במקום אחר, אם לא בעיר אחרת," "רטנה, ובכל זאת נתנה לי את כתובתו. מספר טלפון לא היה לה. היא סירבה לדבר עליו יותר מן המינימום ההכרחי.

בצבא הייתי נווט בחיל האוויר, ברירת מחדל (לאחר שהודחתי מקורס טיס) שהתבררה כהולמת את טבעי ואת כישורי. העניין שלי באבי לא דעך אלא נדחה לזמן מה. נוגה דיברה הרבה על חתונה, כשנשתחרר שנינו מהצבא. כל החברים והחברות בני גילנו בקיבוץ מיהרו להתחתן ולהביא ילדים לעולם, כאילו

השתתפו בתחרות ריצה אל יעד קסום שבסופו זוכים בפרס יקר ערך. אבל אני ידעתי שלא אקים משפחה עד שאפתור את הבעיה שלי עם אבא שלי.

לילות שלמים הגיתי בו. "סשה, תכיר, זה אבא שלך." חזר והדהד בי המשפט של אמא. אבל מי זה אבא שלי? למה עזב אותי? מי הייתה הילדה שהחזיק בזרועותיו? מדוע אמא, שלקחה אותי לגן כדי שאפגוש אותו, מיהרה להסתלק? בגלל הילדה?

למרבה הפליאה, היה קל ופשוט לארגן את הנסיעה. הייתי קצין בקבע, חבר קיבוץ שלא הופרט עדיין, והמשכורת שלי הועברה בשלמותה לגזברות. הקיבוץ רכש לי בנדיבותו כרטיס טיסה והעניק לי כסף להוצאות. גם הצבא הבין את הצורך שלי בחיפוש אחר שורשיי. נוגה ביקשה להצטרף. הסברתי לה שזהו מסע פרטי שלי ועלי לעבור אותו לבדי.

* * *

בחרתי להיפגש איתו בקור המעקצץ, בחוץ. חוש הניווט שלי, מחוזק בזיכרון מתעורר, הוביל אותי לגן שבו נפגשנו־נפרדנו לראשונה. השלג שחדל לרדת כיסה את הקרקע במשטח בוהק. חצי שעה לאחר שצלצלתי אליו הגיע גם הוא למקום, ברגל, פסיעותיו בשלג השמיעו קולות צוויחה דקיקים.

הוא לא היה צריך להציג את עצמו. היינו כל כך דומים, כאילו ראיתי את עצמי כעבור עשרים שנה. שיערו המלא, בגוון פלפל־מלח, גלש מכובעו וירד על עיניו בדיוק כמו שערי השחור. קומתו הייתה בינונית כשלי וגופו רזה כמעט כשלי. אשר לעיניים, ראי הנפש, הן היו שחורות כעיניי ונראו כעומדות על סף דמעות. על הסף ולא יותר: אפילו ברגעי הפגישה הן נותרו יבשות.

התחבקנו. מחיתי דמעות מעיניי. "בוא נלך מכאן, אין פה איפה לשבת," אמר לי, "באת עם מכונית?"

נכנסנו למכונית השכורה שלי ונסענו למרכז העיר. במכונית זרקתי אליו מבטים אלכסוניים. נדמה היה שתיאמנו את לבושנו. גם הוא לבש מכנסי ג'ינס, אלא ששלו היו בליים מכביסות רבות. חולצות הפלאנל המשובצות של שנינו היו חדשות מדי, כאילו נקנו במיוחד לכבוד הפגישה. נבדלנו רק במעילים ובעליים.

אני לבשתי מעיל שחור, מבוטן, ונעלתי נעלי מרטנס שחורות, והוא לבש ז'קט עור ישן מרופד בפרוות עור כבש ונעל מגפי עור מצוחצחים בעקשנות.

עקשנות הייתה גם במבטים שתלה מולו, ואולי הייתה זאת מבוכה. "ניכנס לשם?" הצביע על מסעדה מקומית קטנה, "אני מזמין."

"אני לא אוכל כאן בשר," אמרתי.

הוא הביט בי בספקנות. שני קמטי מרירות עמוקים חרצו את צדי אפו. קיוויתי שלא אירש אותם ממנו.

"אז מה, נהיית יהודי אמיתי?"

"אני יהודי. יהודי זה יהודי."

"אני יהודי מצד אבא שלי, ובעיני הרבנים זה לא מספיק, בשביל היטלר זה היה מספיק ועוד איך," אמר בזעף, "בגלל זה לא חשבתי שכדאי לבוא לישראל. גם מריה ותמרה לא יהודיות, אז לא היה בשביל מה לבוא."

"אבל רצית?"

"בטח שרציתי, הרי יש לי בן 'שמה'."

"אתה מתכוון אלי?" שאלתי וחשבתי על ה"שמה" הזה, שמתהפך לפי כיוונו של האומר.

"כן, אז למי? יש לי שני ילדים, אתה ותמרה."

"אבל אף פעם לא גידלת אותי. אף פעם לא כתבת או צלצלת. אם לא הייתי מחפש אותך, לא היינו נפגשים."

הוא שם את ידו על כתפי ונעץ בי את עיניו, שנראו בדיוק כמו שלי. לרגע נדמה היה לי שאני מביט בראי ורואה את עצמי. כמעט נפלתי על כתפו וגעיתי בבכי. בחוץ ירד שלג חרישי, זר.

פתאום הפכה המכונית לתא מחניק וצר. כעס חונק שנק אותי. "למה עזבת את אמא? למה נטשת אותי?" שאלתי בקול מעובה, מוזר לאוזניי.

"לא נטשתי. אמא שלך לא רצתה אותי, וחשבתי שלטובתך, עדיף שאצא מן התמונה. יותר טוב שאין אבא בכלל, מאשר אבא שנכנס ויוצא מן התמונה ובכל פעם מרסק את הזכוכית ואת המסגרת."

הנה מתחיל הרשומון, אמרתי לעצמי, אבל לא יעזור לך כלום אבא, אני לא אובייקטיבי בסיפור הזה. פתחתי את הדלת ויצאתי מן המכונית. רק עכשיו, בצאתו מן הדלת השנייה שמתי לב לצליעה קלה ברגלו השמאלית. הסטתי את עיניי, אך לבי זינק במפתיע. מה קרה לו? מניין הצליעה? לא יכולתי להתעלם מן הדאגה והאשמה שפלשו לתוכי נגד רצוני, כאילו לא מילאתי את חלקי כיאות במערך אב־בן העובר מדור לדור.

מאיפה הגיע רגש האשמה המיותר והאווילי הזה, חקרתי את עצמי, אם כבר, זה הוא שצריך להרגיש אשמה. אבל מחשבות כאלה לא עלו כלל על דעתו של אבי. הוא אחז במרפקי והוביל אותי אל המרכז המסחרי העלוב, גיבוב מקרי של חנויות ודוכנים.

"בוא, נשתה קפה או בירה, מה שתרצה. אני רעב, ובטח גם אתה. נמצא כבר משהו בשבילך."

אכלנו פירושקי ממולאים בגבינה ובתפוחי אדמה ומזגנו תה שחור מהביל מקנקן חרס לספלי חרס כהים, עבי שפה. הוא הרים לכבודי כוס וודקה ובירך "לחיים". קינחנו בריבת שזיפים בצלוחית זכוכית.

אבי, התברר לי מיד, ראה בפגישתנו הזדמנות מצוינת להתקדם בחיים. גם הוא חשב שכל שינוי הוא לברכה. "כשתחזור הביתה, סשה," אמר לי בעודו לוגם מהוודקה, "תדאג להביא אותי אליך. אין לי עתיד כאן. בגילי, עוד מעט שישים, גמרתי את הקריירה."

הקריירה של אבי הייתה נהיגה במשאית שהובילה נפט מבאקו. אבל אחרי תאונה קשה שממנה יצא בנס (ומכאן הצליעה), החליטו בעלי החברה לפטר אותו. "נרדמתי על ההגה. זה קורה לכל נהג, במיוחד לנהגי לילה. לא קרה שום אסון, אבל המחליף שלי הלשין עלי. אין אמונה בבני אדם, תאמין לי," אמר והכה בידו על ברכו.

"ומה יהיה עם מריה ותמרה?" שאלתי בחשד.

"הם יבואו אתי. משפחה לא מחליפים."

חשבתי על תמרה. לא נפגשנו, אך על פי התמונות שאבי הראה לי, יופייה גדל אתה. הייתי שמח לו הייתה אחותי. אבא אמר שאין בינינו שום קרבת דם. תמרה היא בתה של מריה שגידל מגיל צעיר ואימץ רשמית לבת.

חזרתי ארצה כעבור שבוע. נוגה ואני נפרדנו וחזרנו מיד. האהבה בינינו, שנוגה לא חדלה לדבר בה, דמתה בעיניי לשמיכה רכה, מחממת, אך קצרה מדי. להרגשה הזאת, שלא ידעתי להסביר, היה קשר לאבי.

זרועותיו של אבא התארכו ואחזו בי יומם ולילה. בשיחות טלפון תכופות ונוקבות האיץ בי לעשות את כל המהלכים הנחוצים לבואו. הוא, מצדו, מוכן לכל עבודה – כנהג, כמכונאי, כרתך, כמסגר, מוכן אפילו לקבל על עצמו את כל "המישיגאסן" היהודיים. כל מה שנדרש ממני הוא לסדר לו דירה, אפילו חדר.

לילות שלמים הפכתי בעניין. מעולם לא ידעתי שאפשר לכעוס ככה. במילון למילים נרדפות גיליתי גוונים וגוונים של הרגש שאיים להחניק אותי: כעס, זעם, חרון, עברה, אף, זעף, רוגז, מררה, קצף, חמה, חרי, חרון, רתחה, תרעומת. ויש עוד. כל אחת מהן התממשה בי, פרט לתרעומת, הקלושה מדי בשבילי.

איפה היית, אבא, רציתי לשאול אותך, כשקדחתי בגיל תשע בדלקת קרום המוח? ליד איזו מיטה עמדת כששברתי רגל בתאונת אימונים? ומה אתה יודע עלי? מה אתה יודע על מה שעברנו, אמא ואני, כל השנים?

כעסתי על עצמי, על הבור שכריתי לעצמי. אמא צדקה כשהזירה אותי מן הנסיעה. בה בעת ידעתי שהיא הייתה הכרחית עבורי. היה בי ריק שביקש להתמלא. אך לא לנער הזה התפללתי: הריק התמלא כעס, ספקות ושאלות.

בלילות שבת, אחרי קבלת שבת בבית הכנסת, הסתובבתי ליד הרב אבשלום, אוזר אומץ להשיח בפניו את מצוקתי. רציתי לשאול אותו מהם גבולות החיוב של כיבוד הורים. באחד הספרים קראתי שזאת אחת המצוות המחייבות ביותר וכלולות בה גם "דמויות אב" – סבים, אחים גדולים, דודים, חותנים וכיוצא בהם. על כך ניתן ללמוד משתי ה"אתים" הבאות לרבות – "כבד את אביך ואת אמך".

אבל האם עצם העובדה שאבי הוליד אותי באקט חד פעמי מקנה לו עלי זכויות נצח? מי בכלל ביקש ממנו להביא אותי לעולם? איזו תרומה תרם לחיי? מה הוא נתן לי מאז שנולדתי?

אבי הגביר את לחצו עלי. דמיינתי את זרועותיו המוארכות מצוידות בקצותן באנקולים. איך אצא מהמלכוד הזה, שאלתי את עצמי. במוקדם או במאוחר יהיה עלי להירתם בכל עוז ל"פרויקט אבא", כפי שכינתה נוגה את הגעתו הקרובה.

אמי לא עזרה לי בהתחבטויותיי. היא הפגינה מורת רוח בכל פעם שהזכרתי את אבי. "איזה שיגעון נכנס בך לנסוע אליו? רק צרות הוא יביא עליך", חזרה ואמרה. נמנעתי מלספר לה על בואו. על רקע אבהותו של אבי, אהבה התלויה בדבר, זהרה אימהותה באור יקרות. אף אם כיבוד אב הוא מצווה חשובה, מצוות כיבוד אם אינה נופלת ממנו, לא כן? ואם אמא תאסור עלי להזמין את אבא לקיבוץ, מה אעשה?

תפסנו אותך, ילד. עכשיו אתה מוכרח להחליט, ובלי שטיקים: את מי אתה אוהב, יותר, את אמא או את אבא?

במקום לקדם את בואו של אבי, המצאתי תירוצים; הייתי עסוק בעבודתי החדשה, האזרחית, אמא חלתה, נוגה תכננה מסיבת אירוסין, קראו לי לניווטי לילה במילואים.

כעבור חודשיים הודיע לי אבי בשיחת טלפון, "החלטתי לבוא. יש טיסות צ'ארטר זולות לתל אביב."

הוא הצליח להפתיע אותי. אולי החליט לברר מדוע אני פוסח על שתי הסעיפים. נוגה אמרה שהוא יודע שההכנות לחתונה מתקדמות וחושש להישאר בחוץ. אמא יצאה מגדרה. "זה או אני או הוא", הזהירה. היה ברור, ללא ספק, את מי אעדיף, אבל לבי לא היה שלם עם הכורח לבחור. לא היה מנוס משיחה עם אבשלום, האדם היחיד שיוכל להשפיע על אמא. לא מכבר השיא אותה ואת בן זוגה בטקס צנוע ומרגש.

זה זמן רב שרציתי לפנות אל אבשלום, אך בכל פעם שעמדתי לגשת אליו, כבה אומץ לבי כגפרור ברוח. מתניה, בנו היחיד, נולד אחרי שנות עקרות רבות והיה חולני עד מותו לא מכבר. איך יכולתי להתייעץ עמו על חובת כיבוד אב, כשהוא

עצמו לא יזכה לכך כל ימיו? נוכח עוצמת אסונו נראו לי לבטיי מתפנקים, כמעט אכזריים.

בביתו של אבשלום לא שררה תחושת אבל. תמונה אחת של מתניה, מחייך חיוך זוהר, הייתה תלויה בחדר הלימוד, ברווח שבין מדפי הספרים.

"מה הביא אותך אלי, סער?" שאל אבשלום במאור פנים. על שערו הג'ינג'י הלוהט כיסתה כיפה בוכרית עתירת צבעים. בזקנו הצעיר נשזרו אניצי כסף.

פרשתי לפניו את סיפורי בגילוי לב מוחלט. סיפרתי לו על אמא, אפילו על נוגה סיפרתי לו ועל ההרגשה המוזרה שיחסיי הלא ברורים עם אבי משליכים על יחסיי אתה.

"יש לי שאלות הלכתיות", אמרתי, והתאפקתי שלא להוסיף "כבוד הרב" – אבשלום התנגד לתארים וכיבודים – "האם אני חייב בכיבוד אב שלא היה אבי כל השנים, שמתמש באבהותו כדי להשיג דרכי טובות הנאה? והאם רשאי אני לדחות מצוות כיבוד אם למען מצוות כיבוד אב, כשאמי היא שגידלה אותי במסירות ובאהבה?"

אבשלום קם מכיסאו, עלה על סולם שנשען על הקיר והוריד ספרים אחדים. הוא עיין בשניים מהם וחזר אלי. "תראה, אני מבין אותך, מבין את הכעס שלך. אולם הכעס הוא יועץ רע. הוא כמו יבלית שתוקפת צמחי תרבות ומחניקה אותם. ההלכה חורשת בשדה נקי מכעס."

כעסי המשיך לבעבע.

"אל תדאג בקשר לאמא. היא אשה טובה, כולה לב. בקשר לאבא, עליך להיענות לו, גם אם אינו ראוי לתואר "אב השנה". סער, אתה חייב בקיום המצווה. ואתה יודע מדוע? כי הוא הביא אותך לעולם, הוא העניק לך את החיים."

כעסי התחיל לשכוך, כמו מים שגאו, איימו להציף, ושככו.

"המתנה הגדולה מכל הם החיים. אפילו חיים מיותרים לכאורה הם חיים", אמר אבשלום והעיף מבט בתמונתו של מתניה.

אבא הגיע כעבור שבוע, מלווה במריה ובתמרה. אבשלום צדק לגבי אמא. היא התיידדה עם מריה ושמחה בתמרה. סופסוף יכלה לדבר בשפת אמה.

אהבתי לתמרה ניצתה כמו במכת ברק. נפרדתי מנוגה, וכגמול לגודל הנפש שהוכיחה, זכתה באהבה טובה יותר. שלושה חודשים אחרי שנפרדנו, נישאה לבן קיבוץ סמוך, על אותו הדשא, עם אותם אורחים.

אם אבשלום הצטער על פסק ההלכה שלו, הוא לא הפגין זאת. הוא ליווה את תמרה בתהליך הגיור וגם השיא אותנו בבוא היום. אבי ואשתו גרים איתנו בהרחבת הדיור שלנו, ובקרוב יתווסף תינוק למשפחתנו.

והעיקר – ספקותיי התפוגגו באחת: בתור אביה של אשתי – אני חייב בכבוד אבי.